

ביאורים

הרמח"ל מציג תבנית עבודה של 'אחר המעשים נמשכים הלבבות' לקניית מידת הענווה. תבנית זו בנויה משני חלקים:

החלק הראשון הוא להתרגל על ידי התמדה. ההרגל שאדם קונה לעצמו יכול לסייע רבות לקנות תכונות נפש, הוא מקבע את הרצון. כשאדם מצליח להתמיד במשהו והופך אותו לחלק מהותי מחייו הוא יכול לעשות שינויים משמעותיים, ולשנות גם הרגלים קודמים שלו. לא מדובר כאן על משהו חיצוני, זו לא שגרה אפורה ומשמממת. זו עבודה גדולה על המידות שסובבת את האדם בכל תחומי החיים, בכל זמן ובכל מצב. לפעמים יותר קשה להתמיד במשהו אחד זמן רב מאשר לעשות משהו חדש. לא מדובר על סתם עשייה מכנית, לפעול כמו רובוט, אלא עשייה עם רגש ומחשבה. על כך שיבח הקב"ה את אהרון הכהן, שעל אף שהיה מדליק יום אחר יום את המנורה, וזו הייתה יכולה להיות פעולה שגרתית ושוחקת, עשה אותה כל פעם בהתחדשות כמו בפעם הראשונה [על פי רש"י במדבר פרק ח פסוק ד].

החלק השני של העבודה לקניית הענווה הוא העמקת ההסתכלות בתחומים שונים שאותם מפרט הרמח"ל. לא להסתפק במחשבה שטחית ומבט חיצוני על הדברים, אלא להעמיק את המחשבה ולהרחיב את ההסתכלות על הדברים.

כדי שנוכל להסיר את הגאוה, עלינו ליצור קודם כל מצע חדש ונקי שעליו נוכל לעבוד, ולכן אדם צריך, קודם כול לחוש את שפלותו. כלפי חוץ אדם יכול לראות את עצמו בעל כוח גדול, שליט העולם, כובש יבשות ואפילו כוכבי לכת שונים. הוא מפתח את העולם בקצב מסחרר. אבל אם יתבונן לרגע וישאל את עצמו מהיכן הגיע ומה היה בתחילת ימיו יבין שכוחו הוא אמנם גדול, אבל הוא לא מעצמו. אם זה לא שכנע אותו, יסתכל קדימה, מה יהיה סופו, ולפני מי הוא עתיד ליתן דין וחשבון.

הרחבות

• הגאוה - שורש החטא

דַע מַאִין בָּאתָ... המהר"ל מסביר מדוע הדברים שכתב עקביא בן מהללאל הם המרחיקים את האדם מן החטא: "יש לשאול מה הוצרך לומר כל שלשה דברים, כי בזה שיחשוב שעתידי ליתן דין וחשבון לא יבא לידי עבירה ומה צריך מאין באת ולאן אתה הולך... והנה עקביא בן מהללאל בא ללמוד האדם שיסיר ממנו סבת החטא, שכל זמן שלא יסיר הדבר שהוא סבה אל החטא הוא בא לידי חטא, והסבה שבא האדם לידי חטא הוא יצר הרע שנתן השם יתברך באדם והוא הגורם החטא אל האדם. ואף אם יחשוב וידע שעתידי לתת דין וחשבון לפני מלך המלכים, מכל מקום כאשר יצרו גובר עליו הוא חוטא ואינו משגיח בעתיד להיות, ולכן צריך האדם שיסיר ממנו כוח יצר הרע אשר הוא סבה אל החטא. ויצר הרע מתגבר באדם מכח גבהות הלב, וכל תאוה וכל קנאה וכיוצא בו מן הדברים אשר הם גורמים שיבא לידי חטא מתחדשים מכח גבהות הלב, וזה מפני שיצר הרע מסית האדם עד שהוא מביא את האדם לידי אבוד, לכך אין גרוי והסתה רק כאשר יחשוב האדם עצמו במדרגה עליונה מאוד ואז יצר הרע מסית אותו עד שהוא מפיל אותו ומאבד אותו לגמרי, אבל כאשר רוחו ולבו נשברה בקרבו אין כאן יצר הרע שיהיה מסית את האדם להפילו ולאבדו (ולא כך) כאשר אין לו מציאות חשוב בעצמו ובעיניו. ודברים אלו ברורים רמזו חכמים בכמה מקומות שאין היצר הרע באדם רק מכח מדה זאת" [דרך חיים ג, א].

פרק כג - בְּדַרְכֵי הַנִּיחַ הַעֲנֹוה וְהַרְחֵקָה מִמַּמְסִידֵיהָ

שְׁנַיִם הֵם הַמְּרָגְלִים אֶת הָאָדָם אֶל הַעֲנֹוה, הַרְגִּילוּת וְהַתְּבוּנוֹ.

הַרְגִּילוּת הוּא, שִׁיְהִי הָאָדָם מְרָגֵל עֲצָמוֹ מְעַט מְעַט ° בְּהַתְּנַחַג בְּשִׁפְלוּת עַל הַדָּרֶךְ שֶׁצָּכְרָנוּ, בִּישִׁיבַת הַמְּקוֹמוֹת הַפְּחוּתִים וְלִלְכֵת בְּסוֹף הַחֲבֵרָה, לְלַבֵּשׁ בְּגָדִים צְנוּעִים, דְּהִינּוּ, מְכַבְּדִים אֶף לֹא מִפְּאָרִים, כִּי בְּהַתְּרַגְלוֹ בְּדָרֶךְ הַזֶּה תִּכְנַס וְתִבְאוּ הַעֲנֹוה בְּלִבּוֹ מְעַט מְעַט עַד שֶׁתִּקְבַּע בּוֹ פְּרָאוֹי, כִּי הִנֵּה בְּהִיּוֹת טֹבַע לֵב הָאָדָם לְזוּחַ ° וְלִהְתַּנְשֵׂא קֶשֶׁה עֲלָיו לַעֲקוֹר מֵעַקְרָה הַנְּטִיָּה הַטְּבַעִית הַזֹּאת, אֲלֵא אִם כֵּן בְּפַעֲלוֹת הַחִיצוֹנוֹת הַמְּסוּרוֹת בִּידוֹ יִמְשִׁיךְ מְעַט מְעַט הַדְּבָר בְּפִנְיָמוֹתוֹ ° הַבְּלָתִי מִסוּר לוֹ כֹּל כֶּף, וְכַעֲנִין שֶׁבְּאַרְנוּ בְּזִרְיוֹתוֹ ° שֶׁכֵּל זֶה נִכְלָל בְּמֵאֲמָרָם זְכָרוֹנָם לְבָרְכָה (ברכות ז' ע"א), "לְעוֹלָם יִהְיֶה אָדָם עָרוֹם ° בְּיִרְאָה", דְּהִינּוּ, שֶׁבִּקְשׁ תְּחִבּוּלוֹת נִגְדַת הַטְּבַע וְנִטְיָתוֹ עַד שֶׁיִּנְצַחֵם.

אֶף הַתְּבוּנוֹת הוּא עַל עֲנִינִים שׁוֹנִים.

הָאֶחָד הוּא הַמְּזַכֵּר בְּדַבְרֵי עֲקֵבִיא בֶן מְהֵלְלָאֵל (אבות ג, א), "דַּע מַאִין בָּאתָ ° - מִטְּפָה סְרוּחָה, וְלֵאֲנִי אֶתָּה הוֹלֵךְ - לְמִקּוֹם עֶפְרָרָה וְתוֹלְעָה, וְלִפְנֵי מִי אֶתָּה עֵתִיד לָתֵן דִּין וְחֶשְׁבוֹן - לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא". כִּי בְּאֲמָתָה כֹּל אֱלֹהִים הֵם נִגְדִיִּים לְגִאָּה וְעוֹזְרִים אֶל הַעֲנֹוה, כִּי בְּהִיּוֹת הָאָדָם מִסְתַּכֵּל בְּפִחִיתוֹת חֲמָרוֹ וְגִרְעוֹת הַתְּחִלָּתוֹ, אֵין לוֹ טַעַם לְנִשְׂא כֹּלֵל אֲלֵא לְבוֹשׁ וְלִפְלֵם. הֲאֵל לְמָה זֶה דוֹמָה? לְרוּעָה חֲזִירִים שֶׁהִגִּיעַ לְמֶלֶךְ, כֹּל עַת אֲשֶׁר יִזְכַּר יְמֵיו הָרָאוּשׁוֹנִים, אֵי אֲפֶשֶׁר לוֹ שִׁיתְּגָאֵה. וְכִשְׁיִחֶשֶׁב כְּמוֹ כֵּן שֶׁבְּסוֹף כֹּל גְּדוּלוֹתָיו יָשׁוּב לְעֶפְרָרָה, מֵאֲכָל לְתוֹלְעָה, כֹּל-שֶׁכֵּן שֶׁיִּכְנַע גְּאוֹנוֹ וַיִּשְׁכַּח שְׂאוֹן ° גְּאוֹתוֹ, כִּי מָה טוֹבוֹ וְמָה גְּדוּלוֹ וְאֶחְרִיתָה בְּשֵׁת וְכִלְמָה. וְכִשְׁיִחֶשֶׁב עוֹד וַיִּדְמָה בְּלִבּוֹ רָגַע הַכְּנָסוֹ לִפְנֵי הַבַּיִת דִּין הַגְּדוֹל שֶׁל צָבָא מְעֵלָה, בְּעַת שִׁירָאָה עֲצָמוֹ לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקְּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, הַקְּדוֹשׁ וְהַטְּהוֹר בְּתַכְלִית הַקְּדוּשָׁה וְהַטְּהָרָה, בְּסוֹד קְדוּשִׁים מְשֻׁרְתֵי גְבוּרָה גְבוּרֵי כַח עוֹשֵׂי דְבָרוֹ, אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם כֹּל מוֹם, וְהוּא עוֹמֵד לִפְנֵיהֶם - גְּרוּעַ, פְּחוּת וְנִבְזָה מִצַּד עֲצָמוֹ, טְמֵא וּמְגֹאֵל ° מִצַּד מַעֲשָׂיו, הֲרִים רָאשׁ? הִיְהִיָּה לוֹ פִּתְחוֹן פֶּה? וְכִי יִשְׁאַלְוּהוּ, אֵיָה אֶפְסוֹא פִּיךָ? אֵיָה גְּאוֹנְךָ וְכַבּוּדְךָ אֲשֶׁר נִשְׂאָתָּ בְּעוֹלָמְךָ? מָה יַעֲנֶה אוֹ מָה יִשִּׁיב עַל תּוֹכְחָתוֹ?

הִנֵּה וְדַאי שְׁלוֹ רָגַע אֶחָד יִצִּיר הָאָדָם בְּשִׁכְלוֹ הָאֲמָתָה הַזֶּה צִיּוֹר אֲמָתִי וְחֶזֶק, פְּרוּחַ תִּפְרַח מִמְּנוֹ כֹּל הַגְּאוּהָ וְלֹא תִשׁוּב אֵלָיו עוֹד.

ה'ענווה'
נקנית בתרגול
ובהתבוננות

עניינים
להתבוננות זו

